

ILMASTO-OHJELMAN RAKENNEMALLI – kevyt versio

Ilmasto-ohjelman rakennemalli on tehty osana Ilmava-hanketta

Sirpa Korhonen, Markku Pyykkölä,
Jutta Laine-Ylijoki, FCG ja
Pauliina Jalonen, Kuntaliitto

KUNTALIITTO

Esipuhe

Johdanto

STRATEGIAMALLIN OSIOT

1. Tilannekuva ja näkymät

2. Missio

3. Visio

4. Strategia 2025

5. Toimenpidekortit

Liite 1.
Kunnan ilmastotyön
strategia-avalinnat

Liite 2. Olennaisuusarviointi,
tavoitteiden ja toimenpiteiden
priorisointinelikenttä

Liite 3. Vaikuttavaa ilmastotyötä
– merkityksellisiä toimenpiteitä

Liite 4. Vaikuttavaa ilmastotyötä –
lisää mahdollisia indikaattoreita ja
esimerkkejä toimenpiteistä

Liite 5. Lisää toimenpideideoita
kuntapäättäjille

Esipuhe

Tämä kuntien ilmasto-ohjelmien rakennemalli on tehty osana ILMAVA-hanketta, eli Kuntaliiton järjestämää ilmastojohtamisen valmennusta.

Monessa kunnassa ilmastoasiat ovat nousseet kuntajohdon työpöydälle ja yhä useammassa kunnassa laaditaan ilmasto-ohjelmaa tai vastaavaa. Samalla kuntien ilmastotyön toimintaympäristö on isossa muutosvaiheessa. Laskentamenetelmät ja mittarit kehittyvät, kunnat etsivät uusia toimintatapoja ja ilmastopoliittinen ohjaus lisääntyy. Tämä myös tarkoittaa, että valmista on vaikea tehdä. Pitkänaikavälin tavoitteisiin ja ohjelmiin on rakennettava joustoa ja ketteryyttä.

Ilmastolakia uudistetaan parhaillaan ja siihen on tulossa kunnille velvoite laatia ilmastosuunnitelma itse tai seudullisesti. Tätä ohjelmamallia päivitetään tarvittaessa kun ilmastolain mahdolliset sisältövaatimukset ovat vahvistuneet.

Toivottavasti löydät tästä mallista tukea kuntasi ilmastotyöhön.

Tekijätiimin puolesta,

Pauliina Jalonen

Johdanto

Ilmastotyön suunnitelmallinen työ erilaisten strategioiden, ohjelmien ja tiekarttojen muodossa on laajentunut voimakkaasti kuntakentällä. Lisäksi tuloillaan oleva ilmastolain velvoite niiden tekemiseen saavuttaa nekin kunnat, jotka vielä eivät ole olleet liikkeellä. Ilmastoteema on usein sisältyneenä kunnan päästrategiaan, kuntastrategiaan. Ilmastoteeman saaminen sisään kuntastrategiaan onkin ilmastotyön edistämisen kannalta ehkä keskeisin vaikuttamisen paikka varsinkin luottamushenkilöpäättäjille. Lisäksi kunnassa saattaa käynnistyä tarkentavan erillisohjelman tekeminen.

Kuntien tekemissä ilmastotyön erillisohjelmissa on ollut ominaista, että ne on tehty äärimmäisen kunnianhimoisesti, laajaan tiedonkeruuseen perustuen ja monia sidosryhmiä osallistavien prosessien kautta mukaan sitouttaen. Tuloksena onkin syntynyt perusteellisia

ja yksityiskohtaisia toimintaohjelmia – niin perusteellisia, että esim. niiden laajuus saattaa lähennellä sataa sivua ja toimenpiteitä on kirjattu useita satoja – mittareiden moninaisuudesta puhumattakaan. Taustalla lienee tarve syvällisesti perustella työnsä tarkeys ja välttämättömyys oletettavasti vastenhakoisille päättäjille ja toimeenpanijoille erilaisin graafein ja tilastoin. Tällainen perustyö on varmasti kertaalleen hyvä kunnassa tai kuntaryhmässä tehdä, mutta olisiko ohjelmatyössä mahdollista ja syytä päästää kevyempään prosessiin ja tiiviimpään lopputulokseen? Etenkin pienemmille kunnille, joilla ei ole isoa asiantuntijoiden joukkoa strategiatyötä tekemässä, on tarpeen kehitellä ketterämpiä ja vähemmän työläisiä malleja edetä ilmastotyön tavoiteasetannassa.

Tähän tarpeeseen olemme tehneet tämän oppaan; rautalankamalliksi suppean, mutta kaikki tärkeät ilmastotyön

osa-alueet kattavan kuntakohtaisen ilmasto-ohjelman tekemiseksi. Siinä on korostettu etenkin laadinnan yhteydessä tehtäviä valintoja ja toisaalta lopputuloksen, strategian, viestittävyttä. Tämän ideana on, että tavoitteeksi ohjelmatyölle voi asettaa epätäydellisen, mutta käytökelpoisen strategian ja sitä tukevan indikaattoripaketin. Usein parhaan tavoittelun on este riittävän hyvän tekemisen aloittamiselle. Perinteiseen näkemykseen strategiatyön jakautumisesta strategian työstämisestä (formulointi) ja toimeenpanoon (implementointi) onkin syytä lisätä kolmas käsite eli yksinkertaistaminen (simplementointi) – sanomisen pelkistäminen niin, että päättäjien ja muiden kun ympäristöammattilaisten on mahdollista päästä mukaan ilmastotyön strategiaan johtamiseen riittävän suppean ja tieteellisestä jargonista vapaan sanan innoittamana (ks. kuvio 1). Mallia sanomisen pelkistämiseksi voi ottaa vaikka Brundtlandilta*.

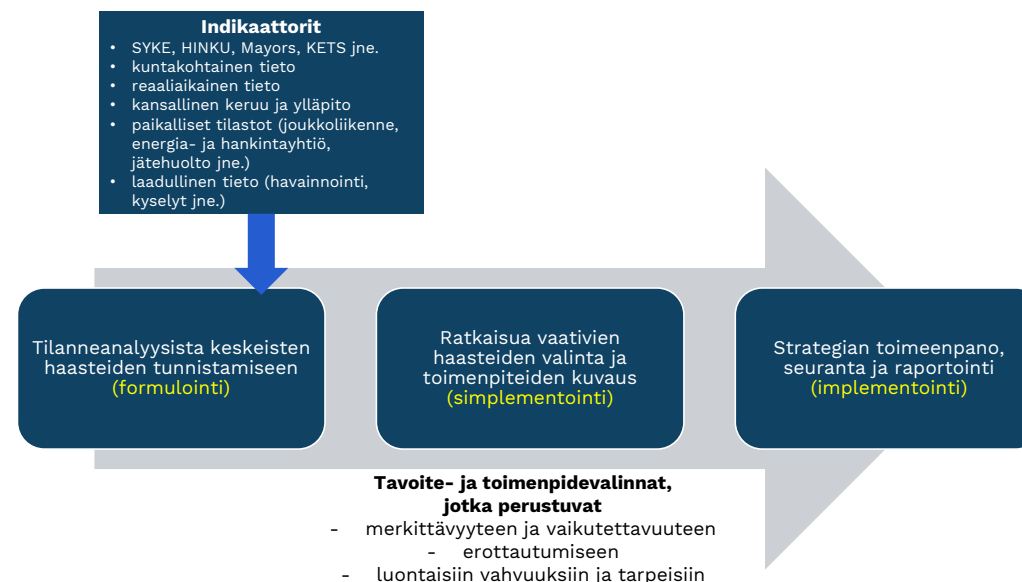
*Kestävä kehitys on kehitystä, joka tyydyttää nykyiset tarpeet vaarantamatta tulevaisuuden sukupolvien kykyä tyydyttää omat tarpeensa. (Brundtland, YK)

Haluamme rohkaista lukijoita käynnistämään kevyitä ohjelmaprosesseja. Samaa yksinkertaisuuden ilosanomaa yritämme noudattaa myös tässä oppaassa – kaikki turha on riisuttu pois ml. lähdeviitteet, joiden sijasta olemme käyttäneet suoria linkkejä lisälukemista kaipaaville. Uskomme, että strategioiden tekeminen sinänsä on tuttua kuntatoimijoille eikä tässä kerrata itsestään selviä asioita kuten sitoutumisen, roolien määrittelyn, organisoitumisen, resursoinnin tai viestinnän ja osallistamisen merkitystä tai ilmasto-ohjelman kytkemistä muihin suunnitteluprosesseihin kuten talousarvion valmisteluun. Selvää lienee myös se, että oheista perusmallia (tilanneanalyysi, missio, visio, strategia, toimintasuunnitelma) voi tarvittaessa soveltaa esim. yhdistelemällä tai jättämällä pois joitakin osia strategiatyön perusmallista. Niin kunnat strategiatyössään usein muutoinkin toimivat.

Lopuksi on hyvä muistaa, että kunnan omilla toiminnoilla katetaan vain osa kunnan alueen päästöistä. Kunta voi

kuitenkin toimia esimerkkinä, mahdollistajana, kannustajana, provokaattorina ja verkostojen fasilitaattorina aktivoiden kuntalaisia, yrityksiä ja järjestöjä mukaan työhön. Kunnan omissa käsissä olevia vaikuttavia päästövähennysten kohteita

ovat kiinteistöjen lämmitys, ruokahuolto, liikenneratkaisut sekä maankäyttö ja rakentaminen, joiden parista löytyy arkisia ja kustannusvaikuttavia, taloudellisen ja ekologisen kestävyys yhdistäviä toimenpidekokonaisuuksia.

Kuvio 1: Strateginen johtaminen

Esipuhe

Johdanto

STRATEGIAMALLIN OSIOT

1. Tilannekuva ja näkymät

2. Missio

3. Visio

4. Strategia 2025

5. Toimenpidekortit

Liite 1.

Kunnan ilmastotyön
strategiaavainnukset

Liite 2. Olennaisuusarviointi,
tavoitteiden ja toimenpiteiden
priorisointinelikenttä

Liite 3. Vaikuttavaa ilmastotyötä
– merkityksellisiä toimenpiteitä

Liite 4. Vaikuttavaa ilmastotyötä –
lisää mahdollisia indikaattoreita ja
esimerkkejä toimenpiteistä

Liite 5. Lisää toimenpideideoita
kuntapäättäjille

1. Tilannekuva ja näkymät

Keskeistä strategisissa mittareissa on se, että ne helpottavat halutun kehityksen seuraamista yksinkertaisesti ja havainnollisesti, luovat yleiskuvaa sekä suuntaavat johdon mielenkiintoa haluttuun teemaan ja pitävät kiinnostusta yllä.

Erilaisten indikaattorien tulkinta on tärkeä, mutta ei ainoa keino lähtötilanteen ja menneen kehityksen hahmottamiselle. Osa indikaattoreista löytyy valtakunnallisesti ylläpidetyistä tilastoista, osa taas perustuu kunnan omaan tilastointiin ja tiedonkeruuseen.

Indikaattoreita kehitetään parhaillaan kiivaasti eli apua luotettavien ja haluttuja ilmiöitä luotettavasti kuvaavien mittarien saamiseksi on tulossa. Toimenpideosiossa mahdollisesti käytettävien toiminnallisten tai ns. prosessimittarien käytön laajuudessa on oltava varovainen ettei käytännön työ ylibyrokraisoidu.

Yhteinen tilannekuva ja käsitys tulevaisuuden näkymistä on tärkeä lähtökohta kaikelle strategiselle suunnittelulle. Jos paikasta kartalla on erimielisyyttä johdon keskuudessa on reittivalintojen tekeminen hataralla pohjalla. Ilmasto-ohjelman tekeminen kannattaa siis aloittaa, ja prosessin kuluessa myöhemmin täydentää, lähtötilanteen ja kehitysnäkymien tarkastelulla. Tässä osassa ohjelmaa voisi kuvata mm. seuraavia asioita:

- Mitä ilmastotyön tueksi rakennetut indikaattorit kertovat kunnan tilanteesta. Sivulle 12 olemme valinneet muutamia käyttökelpoisia indikaattoreita ja jo niiden avulla on mahdollista kuvata kunnan tilannetta. Valikoidaan niiden lisäksi riittävä ja on hyvä tietää, että indikaattorien kehittäminen on parhaillaan menossa rinnakkain monen eri toimijan taholta. Ainakin seuraavista lähteistä löytyy jo nyt kuntakohtaisia tilastoja:
 - SYKE - kuntien ja alueiden

khk-päästöt (hiilineutraalisuomi.fi)

- Hiilineutraalisuomi > Päästöt ja indikaattorit
- MayorsIndicators – Mayors’ Sustainable Development Indicators
- Suomen ympäristökeskus > Kestävän kaupunkikehityksen indikaattorit - KEKANUA (syke.fi)
- FISU-verkosto > Seuranta ja indikaattorit (fisunetwork.fi)
- Indikaattorien kautta lähtötilannetta ja tapahtunutta kehitystä kuvattaessa kannattaa tilastoista kaivaa esiin tieto keskeisimmistä päästölähteistä ja keskittyä toimenpiteiden valinnassa erityisesti sellaisiin päästölähteisiin, joihin kunta pystyy kohtuudella vaikuttamaan (ks. Olennaisuusarviointimatriisi liitteessä 2)
- Tilannekuvassa voisi myös tiiviisti kuvata mitä ilmastotyötä kunnassa on mahdollisesti jo tehty, miten työ on organisoitu ja arvioida tekemisen

vaikuttavuutta. Mikäli kunta on jo aiemmin tehnyt ilmasto-ohjelman tai vastaavan tiekartan on tässä kohtaa mahdollista hyödyntää sen seurannasta tehtyjä raportteja. Kunnilla on myös erillisiä ilmasto- ja ympäristövahteja, johon on koottu niin ilmastotyön tavoitteet kuin suunnitellut toimenpiteet ja tietoa niiden toteutumisesta. Ks. esim. Ympäristövahti (jarvenpaa.fi)

- Ilmastotyötä ohjataan kansallisesti kiihtyvään tahtiin. Osa kunnan ilmastotyötä onkin puhtaasti sopeutumista kansallisen regulaation toimeenpanoon. Katsaus näköpiirissä olevaan ja ohjelmassa mahdollisesti huomioon otettavaan normi-, informaatio- ja resurssiohjaukseen löytyy Kuntaliiton asiantuntijasivulta osoitteesta Yhdyskunnat ja ympäristö | Kuntaliitto.fi sekä Ympäristöministeriön sivuilta Etusivu - Ympäristöministeriö. Kuntapäättäjien on hyvä tietää mitä kunnilta joka tapauksessa odotetaan ja mihin on mahdollis-

ta saada esim. valtion taloudellista tukea.

- Osana tilannekuvan ja jatkonäkymien rakentamista voidaan tässä kohtaa tiekarttatyötä hyödyntää kasvihuonekaasupäästöjen skenaariotyökalua. Suomen ympäristökeskus SYKE on toteuttanut skenaariotyökalun (ALasSken), jonka avulla kunta voi arvioida millaisia muutoksia päästöjen vähentäminen ja päästövähennystavoitteisiin pääseminen edellyttää eri sektoreilla. Työkalu löytyy osoitteesta khk-päästötavoitteet ja toimenpiteet (hiilineutraalisuomi.fi).
- Lopuksi varoituksen sana: lähtötilanteen kartoittamiseen ja kehitysnäkymien ennakkointiin on helppo hukkaa. Oleelliset kohdat vaikuttaa ja keskeisimmät keinot vaikuttaa ilmastomuutosta hillitessä ja resurssi- viisautta lisättäessä saattavat löytyä nopeastikin, usein ne ilmeisimmät kohteet ja keinot ovat ne tärkeimmät.

2. Missio

Strategiaa konkretisoivissa tiekartoissa tai erillisohjelmissa ei yleensä ole erillistä toiminta-ajatuksen tai perustehtävän, eli mission, kuvausta, mutta ekologisen kestävyys ohjelmassa saattaa olla hyvä päättää mitä monisyydestä ja kompleksisesta kokonaisuudesta työstettävässä ohjelmassa aiotaan käsitellä, rajata ohjelman fokus ja samalla mahdollisesti hyväksyä ne rajoitukset tai puutteet, joita valinnasta seuraa. Rajauksen voi tuki tehdä myös esim. ohjelman esipuheessa tai vastaavassa.

MISSIO (KUNNAN ROOLI)

Missio, perustehtävä tai toiminta-ajatus kuvaa organisaation olemassaolon syyn. Se on olennainen osa strategiakokonaisuutta tilannekuva ja siitä johdettujen johtamishaasteiden tunnistamisen, vision, arvojen ja varsinaisen strategiaosion lisäksi. Mission ajatellaan vastaavan kysymykseen siitä, mitä organisaatiossa halutaan pysyvästi tehdä, mikä sen rooli ja tehtävä yhteiskunnassa on. Ilmasto-ohjelman osana missio kuvaa

niitä toiminnan rooleja, joita kunnalla voi ilmastojohtamisessa tai laajemmin ekologisen kestävyys tavoittelussa olla ja mitä osiota monisäkeisestä ja keskinäisriippuvaisesta kokonaisuudesta ohjelmassa käsitellään. Ekologinen kestävyys on niin kompleksinen ja systeeminen kokonaisuus, että ohjelman painopiste, esim. ilmastomuutoksen hillintä, kannattaa selkeästi rajata – kertoa mitä ohjelma käsittelee ja mitä ei.

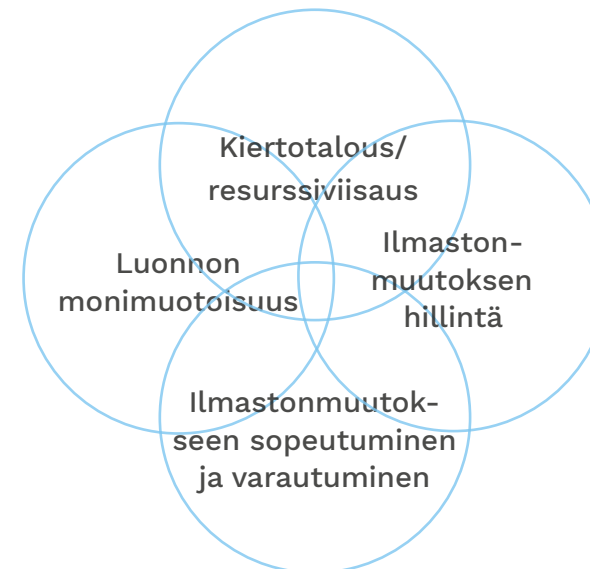
Mahdollisia rooleja, tekemisen kohteita ovat:

- Ilmastomuutoksen hillitseminen
- ilmastomuutokseen ja ympäristön muutokseen sopeutuminen ja varautuminen osana riskienhallintaa ja ennakointia
- luonnon monimuotoisuuden turvaaminen
- kiertotalouden ja materiaalien resurssiviisauden edistäminen
- kunnan emo-organisaation ja konsernitoimijoiden sekä muiden sidosryhmien (kuntalaiset, yritykset, järjestöt) ilmastotyön koordinointi, yhteistyö-

hön kannustaminen ja edellytysten luominen – ilmastotyön paikallisen ekosysteemin rakentaminen

- kansallisen säätelyn toimeenpano paikallisesti ja toimien täydentäminen omilla, vapaaehtoisilla toimenpiteillä

Tekemisen roolivalintoja ja kohderyhmiä on hahmoteltu liitteessä 1.

3. Visio

Visio, eli organisaation unelma, on päivittäisjohtamisen peruskivi. Sen avulla pyritään luomaan kuva tulevaisuudesta, joka vetoaa sekä ajatteluun että tunteisiin. Visio on jotakin, jonka organisaation ja sen jäsenet haluavat saavuttaa ja joka innostaa merkityksellisyytensä kautta. Lyhyen ja yleisluonteisen sloganin sijasta nykyisin suositetaan pidempiä, tarinan kerrontaa muistuttavia visioita. Ilmeisesti faktojen merkitystä muutoksen lähtökohtana onkin yliarvioitu. Tarinallistaminen korostaa positiivisuutta olematta kuitenkaan naiviutta eikä tarkoita tosiasioista riippumatonta haaveilua. Visiossa voi nostaa esiin teemoja ja tavoitteita, joita on vaikea kvantifioida ja mittareilla suoraan todentaa. Vision aikajänne voi myös olla pidempi kuin seuraavan osan strategiaosiossa, jonka päämäärät ja toimenpiteet voi rajata koskemaan esim. kuluvaan valtuustokautta.

* Why telling stories could help cities combat climate change - Cities Today (cities-today.com)

** SYKE - kuntien ja alueiden khk-päästöt (hiilineutraalisuomi.fi)

VISIO 2030 (STORY TELLING)

Kunnan ilmastotyön vision voi rakentaa oheisen, kuvitteellisen esimerkin tyypillisesti siinä kuvattujen, tyypillisten ilmastotyön elementtien varaan (hersytely sallittua, jopa toivottavaa). Vision ei tarvitse olla yhden tai kahden lauseen hokema vaan voi hyvinkin olla pidempi kertomus, narratiivi. Esimerkkejä ja luonnehdintaa tarinallistamisesta löytyy oheisesta linkistä*.

Esimerkki kertomustyypillisestä visiosta

- **Ilmastomuutoksen hillinnän** osalta olemme, päästöjä vähentämällä sekä nieluja ja kompensatioita kasvatamalla, onnistuneet saavuttamaan hiilineutraaliuden vuonna 2030**.

Päästöjä on onnistuttu vähentämään mm. kunnan kiinteistöjen energiatehokkuutta nostamalla, aurinkopaneelien systemaattisella asentamisella ja joutomaiden aktiivisella metsittämisellä. Kävelyn ja pyöräilyn kasvaneet kulkutapaosuudet ovat tukeneet hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä ja liikenteen päästöjen vähentämistä. Ilmastostrategialle on saatu vahvuutta käyttämällä kunnan hankintoja vivuttajana ja valjastamalla koko kuntakonserni mukaan työhön.

- Ilmastomuutokseen **sopeutumisen ja varautumisen** osalta olemme lisänneet viheralueita, rakentaneet kattavat hulevesijärjestelmät ja varmistaneet sisätilojen energiatehokkaan viilentämisen. Kaavoituksessa on vältelty luonnontilaisten alueiden

Esipuhe

Johdanto

STRATEGIAMALLIN OSIOT

1. Tilannekuva ja näkymät

2. Missio

3. Visio

4. Strategia 2025

5. Toimenpidekortit

Liite 1.

Kunnan ilmastotyön
strategia-avainnät

Liite 2. Olennaisuusarviointi,
tavoitteiden ja toimenpiteiden
priorisointinelikenttä

Liite 3. Vaikuttavaa ilmastotyötä
– merkityksellisiä toimenpiteitä

Liite 4. Vaikuttavaa ilmastotyötä –
lisää mahdollisia indikaattoreita ja
esimerkkejä toimenpiteistä

Liite 5. Lisää toimenpideideoita
kuntapäättäjille

käyttöä ja osana riskien hallintaa kunta kartoittaa merkittävimmät ilmatoriskit ja haavoittuvuuskohdat säännöllisesti. Rakennussäännön edellyttämillä viherkatoilla lapset poimivat kukkia ja vanhemmat nauttivat auringosta yläilmoissa keskellä kuntakeskusta.

- Siirtyminen **kiertotalouteen** on nopeutunut kunnassamme systemaattisemman jätteen käsittelyn ja kierrätyksen sekä ylipäänsä kuluttamisen hillinnän kautta. Rakennusten purkujäte saa uuden elämän 100 prosenttisesti. Kiertotalousjärjestelmän luomisessa on tukeuduttu paikallisten yritysten kiinnostumiseen kustannussäästöjä ja ympäristöhyötyjä yhdistelevistä ratkaisuista ja avautuvista liiketoimintamahdollisuuksista. Koulujen välinen vuotuinen kilpailu ruokahävikin minimoiseksi on herättänyt paikallisen median kiinnostuksen ja halun sponsoroida voittajia.

4. Strategia 2025

Tilannekuva, ohjelman fokus ja toivottu tulevaisuudenkuvaus ovat pohjatyö, jonka jälkeen on täsmennettävä mihin päämääriin on tarpeen keskittyä, millä indikaattoreilla kehitystä on toisaalta mahdollista seurata ja toisaalta antaa toivotulle kehitykselle tavoitearvoja. Ja tietysti mitä toimenpiteitä päämäärien saavuttaminen tai oikean suuntainen eteneminen edellyttää niin kunnalta kuin sidosryhmiltä.

Oheisessa taulukossa, esimerkkipohjassa, strategiamittarit ovat luonteeltaan ns. tin opener -mittareita eli niiden tarkoitus on pikemminkin kohdentaa mielenkiinto mitattavaan teemaan kuin toimia tilivelvollisuuden tai kuntatoimijoiden onnistumisen mittatikkuna. Tällaiset strategiaindikaattorit, joiden tuloksiin vaikuttavat monet muut tekijät kunnan oman toiminnan lisäksi, ovat keskeisiä ennen muuta päättäjien kanssa asioita

käsiteltäessä. Yksittäisten toimenpiteiden toteutumiseen tarkoitettujen prosessimittarien osalta kannattaa harrastaa pidättyväisyyttä.

Päämäärät on esimerkkistrategiassa jäsennetty Sitran aikanaan tekemän jäsentelyn pohjalta oppaassa [Kohti resurssiviisasta kuntaa 2050](#) sekä tukeutuen ilmastonmuutoksen alueellisia vaikutuksia sekä niihin sopeutumista tarkastelleeseen [Ilmastopaneelin raporttiin](#). Tärkeimmät työkalut -kohdassa on kuvattu niitä toimintakokonaisuuksia, joista käytännön keinoja kannattaa jäsennellysti lähteä etsimään.

Strategia 2025	Päämäärät	# ä ö ð ù ? æ ó ð ù	Tilanne ja tavoite 2020/2025/2030	Tärkeimmät työkalut, toimenpidevali û æ ð á ¯ ¯ Æ ö ð á Å ó û Û Å ú ¯ ù ð ð
	B³³öüé?éá³³â Û ¯ ýýöðýûý ¯ ¯ â energiaan siirtyminen sähkön ja lämmön käytössä ja tuotannossa, energian säästäminen • energiatehokkaat tilat ja rakennukset • kuntalaisten ja yritysten osallistuminen energiantuotantoon	• Öljylämmitteisten rakennusten määrä (kpl) • Uusiutuvan energian osuus kuntaorganisaation energianhankinnasta (%) • Kunnan kiinteistöjen energiankulutus (MWh/v)		• Kansalliseen regulaatioon sopeutuminen ja kunnan vapaaehtoiset toimet • Kaupunkikehitys, maankäyttö ja kaavoitus • Investoinnit, hankinnat ja tilaaminen
	Vähäpäästöiseen liikenteeseen siirtyminen • joukkoliikenteen, kävelyn ja pyöräliikenteen edellytysten kehittäminen • puhdas ja vähäpäästöinen ajoneuvokanta • eheä yhdyskuntarakenne ja kestävillä kulkutavoilla saavutettavat palvelut	• Vaihtoehtoisten käyttövoimien osuus (%) henkilö- autokannasta • Julkisten latauspisteiden ja uusien käyttövoimien tankkauspisteiden määrä kunnassa (kpl) Hiilineutraalisuomi > Liikenteen indikaattorit • Vähä- ja nollapäästöiset (täyssähkö ja biokaasu) ajoneuvot (kpl/%) kunnan käytössä olevasta ajoneuvokannasta ja liikennepalveluhankinnoista • Keskeisimpien julkisten palveluiden saavutettavuus jalan, osuus (%) asukkaista Liiteri-tietopalvelu A á ð ¯ ó ð ö ù æ (6 B • Vuoden ympäri kunnossa pidettyjen kävely- ja pyöräilyteiden määrä km/asukas		• Kunnan oma toiminta ja omistajaohjaus • Sidosryhmien (yritykset, kuntalaiset, järjestöt) aktivointi • Johtaminen: - tavoitteiden konkretisointi - integrointi toimialojen suunnitelmiin - kapasiteetin rakentaminen (osaaminen, innostus, verkostot) - resurssien allokointi (käyttötalous, investoinnit, työaika) - organisaatorakenteet, toimenkuvat, ohjausjärjestelmät - palkitseminen - viestintä
	Kestävä kulutus ja kiertotalous • kulutuksen hillintä ja hävikin minimointi, materiaalin kierrätys, uudelleenkäyttö ja uusiokäyttö • uudet liiketoiminta- ja kulutusmallit: yhteis- omistaminen, vuokraus, lainaus • lähiruoka, ruokahävikki, kasvisruoka	• Purku-urakoiden määrä (kiertotalousvaatimukset huomioitu) • Kotitalousjätteen määrä (kg/as.) • Yhdyskuntajätteenjätteen kierrätysaste % • Kasvisruoan osuus kunnan järjestämien ruokapalveluiden tarjonnasta (%) • Syntyneen ruokahävikin määrä kunnan järjestämissä ruokapalveluissa (kg/v)		
	Ilmastomuutokseen sopeutuminen ja varautuminen • ilmastomuutoksen vaikutusten aiheuttamat riskit ja haavoittuvuudet • varautumissuunnitelmat • ilmastokestävä rakentaminen ja infra	• Tietoisuus riskeistä ja haavoittuvuuksista; säännöllinen päivitys (krt/vastuustokausi)		

5. Toimenpidekortit

Hyvin suunniteltu on puoliksi tehty, mutta siis vain puoliksi eli tekeminen on vielä edessä. Strategian toimeenpanossa lienee kuntasektorin heikkous kun ohjelmia ja suunnitelmia tehtäessä ei aina mietitä realistisesti käytettävissä olevia resursseja. Suunnittelu on yleensä mukavaa puuhaa, kaikki on vielä edessä ja vain taivas on rajana.

Rajaamalla tavoitteet ja toimenpiteet realistiselle tasolle osaamisen, verkostovoiman, rahan ja työajan asettamiin rajoihin onnistutaan todennäköisemmin niiden toteuttamisessa.

Valinnat vaihtoehtoisten toimenpiteiden osalta kannattaa tehdä jo ohjelman tekovaiheessa, sillä ideoiden rajoittamaton listaaminen suunnitelmaan hankaloittaa käytännön työssä tarvittavaa priorisointia. Liitteessä 2 esitelty kehikko auttaa lopullisten toimenpiteiden valinnassa.

Päästötön energia - kärkihankkeet	Tarkempi kuvaus	Tavoite vuodelle 2025	Tavoite vuodelle 2030	Vastuu ja keskeiset kumppanit
Päästötön liikenne - kärkihankkeet	Tarkempi kuvaus	Tavoite vuodelle 2025	Tavoite vuodelle 2030	Vastuu ja keskeiset kumppanit
Kestävä kulutus - kärkihankkeet	Tarkempi kuvaus	Tavoite vuodelle 2025	Tavoite vuodelle 2030	Vastuu ja keskeiset kumppanit

Liite 1.
Kunnan ilmastotyön
strategiaavalinnat

Liite 2. Olennaisuusarviointi, tavoitteiden ja toimenpiteiden priorisointinelikenttä

Liite 3. Vaikuttavaa ilmastotyötä – merkityksellisiä toimenpiteitä

Liite 4. Vaikuttavaa ilmastotyötä – lisää mahdollisia Indikaattoreita ja esimerkkejä toimenpiteistä

Liite 5. Lisää toimenpideideoita kuntapäätäjille

Liite 1.

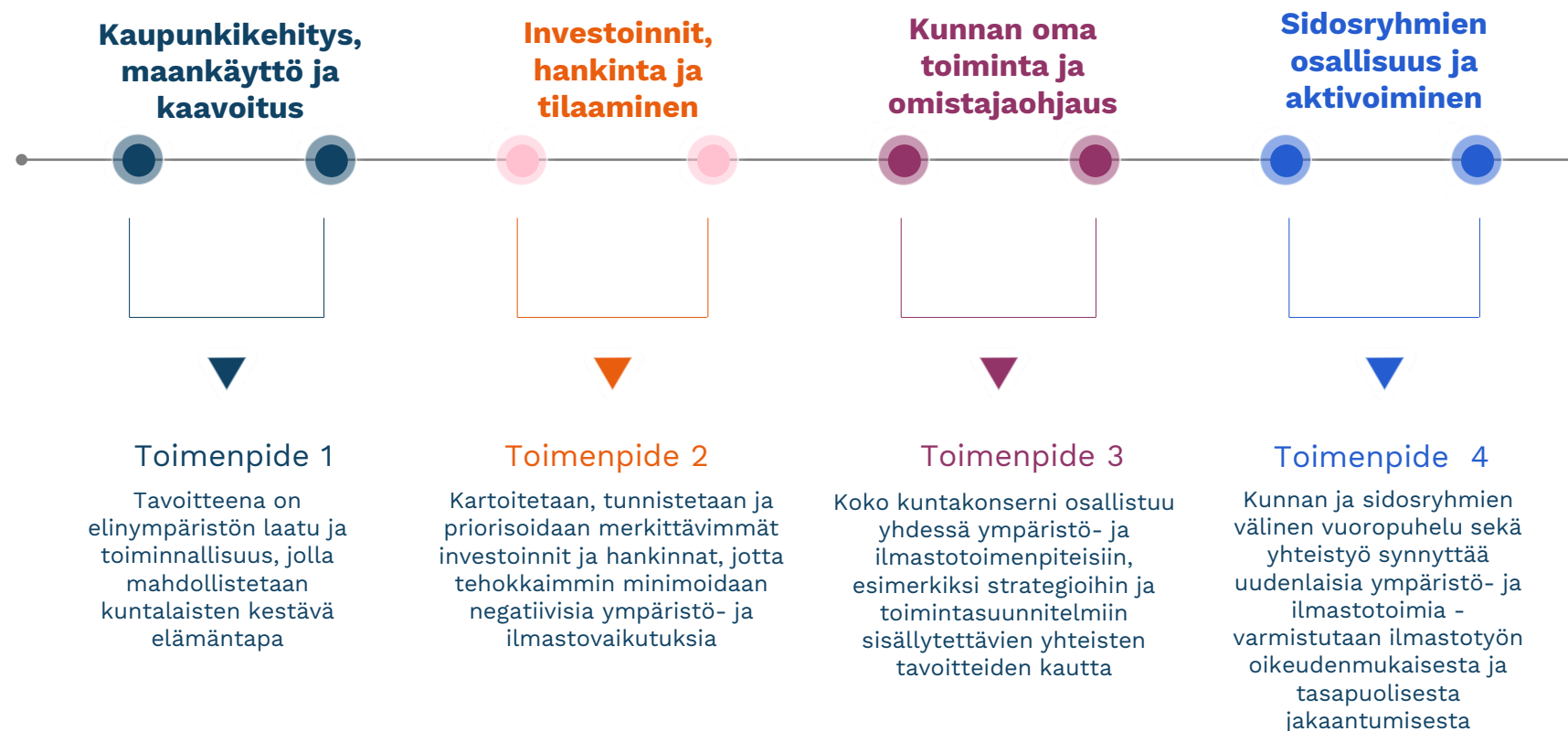
Kunnan ilmastotyön strategiaavalinnat

Liite 2. Olennaisuusarviointi, tavoitteiden ja toimenpiteiden priorisointinelikenttä

Liite 3. Vaikuttavaa ilmastotyötä – merkityksellisiä toimenpiteitä

Liite 1.
Kunnan ilmastotyön
strategiavalinnat

Liite 2. Olennaisuusarviointi,
tavoitteiden ja toimenpiteiden
priorisointinelikenttä

Liite 3. Vaikuttavaa ilmastotyötä
– merkityksellisiä toimenpiteitä

**Liite 4. Vaikuttavaa ilmastotyötä –
lisää mahdollisia indikaattoreita ja
esimerkkejä toimenpiteistä**

Liite 5. Lisää toimenpideideoita
kuntapäättäjille

Liite 4. Vaikuttavaa ilmastotyötä – lisää mahdollisia indikaattoreita ja esimerkkejä toimenpiteistä

Toimenpide	Indikaattoreita	Esimerkkejä merkittävistä toimita
Kaupunkikehitys, maankäyttö ja kaavoitus	• Palveluiden saavutettavuus • Hiilinielukehitys (puuston kasvu ja poistuma) • Tiiviisti rakennetulla alueilla asuvien osuus	• Hiilinielujen ja viheralueiden suojeleminen, vahvistaminen ja rakentaminen luonnon moninaisuus säilyttäen • Keskusta-alueiden tiivistäminen ja eheyttäminen • Palveluiden sijoittuminen ja saavutettavuus • Julkisen ja kevyen liikenteen priorisointi ja suunnittelu • Energia- ja resurssitehokas kaavoitus ja rakennusneuvonta
Investoinnit, hankinta ja tilaaminen	• Julkisten hankintojen ilmasto-vaikutukset ja hiilijalanjälki (ympäristövaikutukset) • Investoinnit puhtaisiin kiertotalouden ratkaisuihin	• Resurssitehokkaat ja vastuulliset investoinnit • Elinkaari- ja resurssitehokkuusajattelun sisällyttäminen hankinta- ja kilpailutusprosesseihin sekä hankintaosaamisen kehittäminen ottamaan huomioon kestävyyden eri näkökulmat • Rakentamisen kiertotalous – rakentamisen ja purkamisen jätteiden omistajuus • Ilmasto- ja ympäristönäkökulmien sisällyttäminen hankintaohjeisiin • Markkinatuntemus- ja vuoropuhelu sekä viestintä • Yhteishankintamenettelyt esimerkiksi omistajaohjauksen kautta
Kunnan oma toiminta ja omistajaohjaus	• Energian- ja sähkönkulutus, kaukolämmön tuotantotapa ja -muutos, energian- ja vedenkulutus omissa kiinteistöissä • Kuljetus- ja ajokilometrien lukumäärä sekä ajoneuvo- kaluston ominaispäästöt	• Koko kuntakonsernin yhdessä osallistuminen ympäristö- ja ilmastotoimenpiteisiin, esimerkiksi strategioihin ja toimintasuunnitelmiin sisällytettävien yhteisten tavoitteiden kautta • Seuraavan tason ilmastotyö kuntakonsernissa huomioiden eritoten lähtökohdat sekä oma tietotuotanto mukaan lukien kulutus-, päästö- ja vaikutuslaskelmat tavoitteiden ja toimenpiteiden määrittämiseksi
Sidosryhmien osallisuus ja aktivoiminen	• Ympäristökasvatustoimet • Yhteiset ilmastotoimet	• Erilaisille kohderyhmille ja toimialoille suunnatulla ilmasto- ja ympäristökoulutuksella sekä koulujen tekemällä ympäristö- ja ilmastokasvatuksella edesautetaan kuntalaisten ajattelu- ja toimintamallien muuttumista • Kunnan ja sidosryhmien välinen vuoropuhelu sekä yhteistyö synnyttää uudenlaisia ympäristö- ja ilmastotoimia - varmistetaan ilmastotyön oikeudenmukaisesta ja tasapuolisesta jakaantumisesta

Liite 5. Lisää toimenpideideoita kuntapäättäjille

Laatkaa tarpeelliset tiekartat ja sitoutukaa niihin sekä avatkaa ilmastotyötä jarruttavat pullonkaulat.

Vakiinnuttakaa ympäristötoiminta osaksi budjetointia ja määrittäkää kestävyystavoitteet, jotka kytkeytyvät kuntalaisten hyvään elämään.

Hyödyntäkää ilmasto- ja ympäristötoimien rahoitusmahdollisuuksia ja laskekaa, miten vihreät investoinnit laskevat veroäyriä.

Uudisrakentamisen sijaan etsikää käyttöä vanhoille tiloille.

Suosikaa puurakentamista, tehkää energiaremontteja kunnan rakennuksiin sekä edistäkää asukkaiden energiaremontteja.

Tarjotkaa etuja ja palveluja vähähiilisille ajoneuvoille sekä kehitäkää julkista liikennettä.

Päivittäkää muun muassa ruuan hankintakriteerit tukemaan kestävyyttä ja aluetaloutta.

Tukekaa yritysten ja työpaikkojen syntymistä ekologisesti kestäville aloille ja edistäkää etätyötä.

Siirtykää uusiutuvaan energiaan, mutta minimoikaa puun energiakäyttöä. Lisätkää aurinko- ja tuulivoiman sekä biokaasun käyttöä.

Edistäkää omistajaohjauksella järkeviä energiaratkaisuja myös jäte- ja vesilaitoksissa.

Painottakaa ympäristökasvatusta kouluissa ja päiväkodeissa ja kouluttakaa henkilöstöä.

Maankäytön suunnittelussa tavoitelkaa eheää yhdyskuntarakennetta ja välttäkää pirstoutumista.

Välttäkää luonnontilaisten alueiden käyttöä kaavoituksessa ja vaatkaa luontohaittojen aiheuttajilta haittojen kompensointia.

Harjoittakaa maltillisia hakkuita kunnan omissa metsissä ja painottakaa jatkuvaa kasvatusta. Lisätkää suojelua kunnan metsissä ja metsittäkää joutomaita.

Asettakaa kunnan metsien tulostavoitteeksi kansanterveyden edistäminen.

Lähde: Sinisalo, S.: Ympäristökäsikirja kuntapäättäjille. Kirja-arvio Maaseudun Tulevaisuudessa, toimittaja Katja Lamminen.

www.kuntaliitto.fi/kayttoehdot

Ilmasto-ohjelman rakennemalli – kevyt versio

Helsinki 2022

**KUNTA
LIITTO**